

УДК 378.147

О.О. КАЛЕНИК,

*кандидат фізико-математичних наук,
старший викладач підготовчого відділення
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

Т.Л. ЦАРЕГРАДСЬКА,

*кандидат фізико-математичних наук,
доцент кафедри загальної фізики фізичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

І.В. ПЛЮЩАЙ,

*кандидат фізико-математичних наук,
доцент кафедри фізики металів фізичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

КОМУНІКАТИВНО-ПРОФЕСІЙНИЙ АСПЕКТ СТРУКТУРИ ТА ЗМІСТУ НАВЧАЛЬНОГО ПОСІБНИКА З НАУКОВОГО СТИЛЮ МОВИ ДЛЯ СТУДЕНТІВ-ІНОЗЕМЦІВ ПІДГОТОВЧИХ ВІДДІЛЕНЬ ВНЗ УКРАЇНИ

Статтю присвячено актуальним проблемам вивчення мов та природничих дисциплін студентами-іноземцями підготовчих відділень вищих навчальних закладів України. Аналізуються зміст та структурна організація навчальних наукових текстів, їх типи, засоби викладення матеріалу в навчальному посібнику з наукового стилю мови, розробленого авторами. У посібнику розглядається єдиний підхід до аналізу та викладення навчального матеріалу, запропоновано систему вправ для формування різних видів мовленнєвої діяльності студентів-іноземців у сфері загальних дисциплін.

Ключові слова: студенти-іноземці підготовчих відділень, науковий стиль мови, типовий науковий текст, мовленнєва діяльність студентів-іноземців.

Постановка проблеми. Створення та впровадження в навчальний процес на підготовчих відділеннях для студентів-іноземців професійно-орієнтованих навчальних посібників з природничих дисциплін та наукового стилю мови дає можливість вирішити завдання формування мовленнєвих умінь у тих видах та формах професійного спілкування, на яких базується їхня навчальна діяльність. Навчальний посібник «Науковий стиль мови» забезпечує не тільки засвоєння знань з конкретної дисципліни, але і процес спілкування в різних видах мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, говоріння, письмо).

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання розробки навчальних посібників для організації мовленнєвої діяльності студентів-іноземців при вивченні дисциплін природничого профілю є дуже актуальним на сучасному етапі розвитку комунікативно-когнітивного підходу в методиці викладання наукового стилю мови. Проблеми, що виникають під час створення підручників та навчальних посібників з мови спеціальності та поділ наукового стилю української мови на різновиди залежно від сфер наукового знання, профілю спеціальності розглянуто в працях О.Д. Митрофанової, К.І. Мотіної, Л.М. Корочкіної [1,2,3]. Автори навчальних посібників перебувають у постійному науковому пошуку, оскільки в методиці викладання у сфері профе-

сійного спілкування – природничі дисципліни – залишається невирішеним питання визначення комунікативних компетенцій як сукупності вмінь, що забезпечують спілкування студентів. Ще не визначено оптимальні засоби та прийоми навчання мовленнєвої діяльності, види вправ, комунікативних завдань залежно від етапів навчання на підготовчих відділеннях. Актуальними залишаються питання мінімізації наукової лексики, визначення граматичних особливостей функціонування наукових термінів та граматичних структур наукового стилю, добір типових структур, які характеризують основні компоненти наукових знань.

Формулювання мети. Статтю присвячено проблемі створення навчальних посібників з наукового стилю мови для іноземних студентів підготовчих відділень ВНЗ України. Проблема аналізується в контексті комунікативно-когнітивного підходу до процесу навчання студентів у сфері їх професійного спілкування (природничі дисципліни) в двох аспектах: предметно-змістовому та мовному.

Виклад основного матеріалу. Провідною тенденцією сучасної методики навчання студентів-іноземців мов та загальних дисциплін є комунікативно-когнітивний підхід до навчання у сфері їхньої мовної та професійної підготовки. Існуючі підручники з природничих дисциплін та навчальні посібники з наукового стилю мови не завжди забезпечують належною мірою комунікативну спрямованість навчального процесу. На підготовчих відділеннях спеціальні предмети представлено профільними дисциплінами (науково-технічними, науково-гуманітарними та природничими). Процес навчання студентів-іноземців мови спеціальності доцільно організовувати на базі мовного матеріалу дисциплін відповідного профілю.

Таким чином, навчання студентів-іноземців наукового стилю мови необхідно будувати з урахуванням тих дисциплін та видів мовленнєвої діяльності, які формують їх комунікативні компетенції: загально-навчальні, предметно-професійні та лінгвістично-мовленнєві. У той же час аналіз змісту та структури природничих дисциплін дозволяє зробити висновок, що в науково-технічних текстах спостерігається стандартизованість синтаксичних конструкцій, максимально інформативна насиченість кожного речення та мікротекстів. Ці дисципліни за структурою, формою, характером тем, засобами їх подання є однорідними та типовими. Між характером тем і засобами їх подання спостерігається відношення строгої відповідності і співвідносності. Наприклад, визначення наукового поняття – це один з найбільш розповсюджених у науковому стилі мови засіб викладення, який створює специфіку цього стилю. Номенклатура синтаксичних конструкцій, структур наукового стилю мови з притаманними їм загальними синтаксичними значеннями, частоти їх появи в текстах, які формують визначення об'єкта (поняття) є типовими для наукових текстів. Наприклад, визначення наукового поняття розкривається співвідношенням таких компонентів: найменування видового поняття, його належність до більш загального класу – роду, вказівка на ознаку, яка виділяє цей вид всередині роду. Одним із засобів викладення матеріалу є доведення теорем, законів, положень. Доведення будується як цілісний текст з такими компонентами: теза (гіпотеза), аргументи, демонстрації, висновки. Ці приклади ілюструють наявність типології та певного характеру логічних зв'язків між складовими наукових текстів різних дисциплін. У кожній дисципліні науково-природничого циклу необхідно виділити основні класи текстів, які розкривають основні структурні компоненти наукових знань. Таким чином, предметний і мовний матеріал із загальних дисциплін буде відображати основні аспекти мовленнєвої діяльності. У той же час текстовий матеріал як джерело навчання мови спеціальності не має дублювати зміст спеціальних дисциплін у повному обсязі.

Особливістю навчального посібника «Науковий стиль мови», створеного авторами [4], є його активна спрямованість на комунікативно-орієнтоване навчання мови спеціальності, відпрацювання та формування умінь і навичок в основних видах мовленнєвої діяльності в певному наборі професійних ситуацій, формування прийомів пізнавальної діяльності студентів. Організація матеріалу підпорядкована двом головним принципам: принципу адекватного подання основних особливостей мови спеціальності і принципу тематико-ситуативної обумовленості. Компонентами комунікативного змісту посібника є навчально-наукові тексти, структура і зміст яких є типовими для дисциплін природничо-наукового профілю. Структура і зміст типових навчально-наукових текстів у посібнику відображають основні компоненти наукового знання, які є загальними для дисциплін природничо-технічного профілю: наукові факти, явища природи, форми руху матерії, наукові поняття, закони, наукові гіпотези, теорії, методи досліджень. Для опису цих компонентів складаються типові навчальні тексти, які мають загальну структурну схему на рівні тем та підтем.

Зміст текстів розкриває суть і етапи вивчення основних компонентів наукового знання. Кожен текст відповідає одній із типових ситуацій, з якими зустрічаються студенти в процесі навчання спеціальності. При цьому застосовано принцип мінімізації загальнонаукової і спеціальної лексики, словосполучень і конструкцій, характерних для наукового стилю мови. Матеріал текстів орієнтований на активізацію мовного матеріалу та формування умінь і навичок конспектування, побудови основних видів мовного висловлювання.

У посібнику навчальний матеріал організовано у такий спосіб: вступ, основна частина, тексти для читання та конспектування, додатки, словники на чотирьох мовах. Вступ є найбільш адаптованою частиною, складається з мікротекстів з математики, комп'ютерної графіки, фізики, хімії та біології. Метою роботи над мікротекстами є накопичення лексичного мінімуму з дисциплін для подальшого розуміння основного матеріалу, засвоєння типових структур (конструкцій) наукового стилю мови, формування навичок читання тексту, відповіді на запитання, ведення діалогу та монологу. На цьому етапі найбільш характерними та типовими структурами наукового стилю мови є такі: *що є що, що вивчає що, що називається чим, чим називається що, що дорівнює чому, що помножити (поділити) на що, що складається з чого, що є чим, що позначають чим, що вимірюється чим, що характеризують чим, що пропорційно чому, що пояснюють на основі чого, що перевіряють за допомогою чого, що підтверджується чим*. Структури наукового стилю мови систематизовані та об'єднані в структурно-змістові блоки. Ці структури служать мовленнєвій комунікації в межах ситуативно-тематичного подання навчального матеріалу. Тексти кожної теми, які розкривають структурні компоненти наукових знань, об'єднані повторюваністю в них як змістових компонентів, так і певного кола мовних засобів, за рахунок яких наступні тексти розширюють і поглиблюють інформацію, що вивчається.

У другій частині посібника застосовано тематично-структурне подання навчального матеріалу, добір текстів відповідає розкриттю змісту основних компонентів наукових знань. У додатках подано типові конструкції, які описують ці компоненти. Для реалізації комунікативних потреб у мовному аспекті до усіх навчальних текстів створено вправи та завдання, що формують основні види мовленнєвої діяльності студентів (читання, діалог, монологічне висловлювання).

Взаємозв'язок різних видів мовленнєвої діяльності передбачає використання різних підходів та різних систем комунікативних вправ. На початковому етапі навчання переважають рецептивні види мовленнєвої діяльності, які формують сприйняття структурної та змістової цілісності текстів, вміння розуміти тему, добирати тематичні слова для її розкриття, визначати границі мікротем та тем, формулювати план монологічних переказів тексту, складання логічних питань до нього, вміння написати анотацію та резюме. На наступних етапах навчання формуються репродуктивні та продуктивні вміння: трансформування речень, побудова мінімального монологічного висловлювання з певним комунікативним наміром, формулювання основної ідеї текстів та висновків, побудова висловлювання на основі структур наукового стилю мови. Розгортання та трансформація комунікативних завдань має строго відповідати навчальним програмам з мови для певного етапу навчання.

Розглянутий підхід забезпечує пізнавальні процеси у студентів, поєднує лінгвістичний та когнітивно-оперативний аспект посібника з наукового стилю мови.

Отже, запропонована модель структурної та змістової побудови навчального посібника з наукового стилю мови для студентів-іноземців у навчально-професійній сфері дозволяє на практиці реалізувати лінгвістичний та комунікативно-когнітивний аспект навчання.

Висновки. Запропоновані авторами структура і зміст навчального посібника «Науковий стиль мови» для студентів-іноземців розглядаються як один із варіантів оптимізації процесу навчання у сфері комунікативного-професійного спілкування – природничі дисципліни – та засвоєння основ наукового стилю мови на навчальному матеріалі спеціальності. Структура, зміст, система комунікативних завдань дозволяють студентам-іноземцям опанувати зміст іншомовного тексту в основних видах мовленнєвої діяльності, які забезпечують їх спілкування і стануть основою для засвоєння навчального матеріалу на перших курсах ВНЗ України.

Список використаних джерел

1. Митрофанова О.Д. Русский язык как иностранный: традиции, новаторство, творчество / О.Д. Митрофанова // Традиции и новации в профессиональной деятельности преподавателя. – М.: Высшее образование в России. – 2017. – № 1. – С. 10-15.

давателя русского языка как иностранного: учеб. монографія; Под общ. ред. С.А. Хаврониной, Т.И. Балыхиной. – М.: Изд-во РУДН, 2002. – С. 34–41.

2. Мотина Е.И. К проблеме соотношения коммуникативных заданий и реализующих их высказываний / Е.И. Мотина, Е.Е. Жуковская, Г.А. Золотова, Э.Н. Леонова // Русский язык за рубежом. – 1984. – №1. – с. 62.

3. Каленик А.А. Методические пути реализации коммуникативно-когнитивного аспекта в обучении студентов-иностранцев языкам и естественным дисциплинам. / А.А. Каленик, Л.Н. Корочкина. // Международный журнал экспериментального образования. – № 5. – 2014. – С. 172.

4. Проскуркина Я.И., Цареградская Т.Л. Научный стиль речи: учеб. пособие для студентов-иностранцев. – К.: Кафедра. – 2013. – 293 с.

References

1. Mitrofanova, O.D. In S.A. Khavronina & T.I. Balykhina (Eds.). (2002). *Russkii yazyk kak inostrannyi: traditsii, novatorstvo, tvorchestvo* [Russian as a Foreign Language: Traditions, Innovation, Creativity]. *Traditsii i novatsii v professionalnoi deiatel'nosti prepodavatel'ia russkogo yazyka kak inostrannogo* [Traditions and innovations in the professional activity of the teacher of the Russian language as a foreign language]. Moscow, RUDN Publ., pp. 34–41 (In Russian).

2. Motina, E.I., Zhukovskaia, E.E., Zolotova, H.A. & Leonova, E.N. (1984). *K probleme sootnosheniia kommunikativnykh zadaniy i realizuiushchikh ikh vyskazyvaniy* [On the problem of the relation of communicative tasks and realizing their statements]. *Russkii yazyk za rubezhom* [Russian language abroad], no. 1, pp. 62 (In Russian).

3. Kalenik, O.O. & Korochkina, L.M. (2014). *Metodicheskie puti realizatsii kommunikativno-kognitivnogo aspekta v obuchenii studentov-inostantsev yazykam i estestvennym distsiplinam* [Methodical ways to implement communicative and cognitive aspects in teaching students foreign languages and natural sciences]. *Mezhdunarodnyi zhurnal eksperimental'nogo obrazovaniia* [International magazin of experimental education], no. 5, pp. 172 (In Russian).

4. Proskurkina, Ya.I. & Tsarehradskaia, T.L. (2013). *Nauchnyi stil rechi* [Scientific style of speech]. Kiev, Kafedra Publ., 293 p. (In Russian).

Статья посвящена актуальным проблемам изучения языков и естественных дисциплин студентами-иностранцами подготовительных отделений высших учебных заведений Украины. Анализируются содержание и структурная организация учебных научных текстов, их типы, средства изложения материала в учебном пособии по научному стилю речи, разработанном авторами. Предложенная авторами структура и содержание учебного пособия «Научный стиль речи» для студентов-иностранцев рассматривается как один из вариантов оптимизации процесса обучения в сфере коммуникативно-профессионального общения – естественные дисциплины – и усвоения основ научного стиля речи на материале специальности. Структура, содержание, система коммуникативных задач позволяют студентам-иностранцам овладеть содержанием иноязычного текста в основных видах речевой деятельности, обеспечивающих их общение, и станут основой для усвоения учебного материала на первых курсах вузов.

Ключевые слова: студенты-иностранцы подготовительных отделений, научный стиль речи, типичный научный текст, речевая деятельность студентов-иностранцев.

The article is devoted to the topical issues of studying languages and natural disciplines by foreign students of preparatory departments at higher educational institutions of Ukraine. The content and structural organization of educational scientific texts, their types, means of presentation of material in the textbook on the scientific style of speech, developed by the authors, are analyzed. The structure and content of the textbook «Scientific style of speech» for foreign students proposed by the authors is considered as one of the options for optimizing the learning process in the field of communicative-professional communication – natural disciplines and mastering the fundamentals of the scientific style of speech on the material of the specialty. The structure, content, system of communication tasks allow foreign students to master the content of the foreign language text in the main types of speech activities, ensuring their communication and becoming the basis for mastering the study material in the first years at higher schools.

Key words: foreign students of preparatory departments, scientific style of speech, typical scientific text, speech activity of foreign students.

Одержано 15.01.2018.